

«Тасдиқ мекунам»

Директори Пажуҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии
фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзоди илмҳои
таърих Сафарзода Некрӯз Шолӣ

«18» юни соли 2026

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

**ба диссертатсияи Убайдзода Бахтиёр Ахрорӣ дар мавзуи «Ҳалли
комполитсионӣ дар бузургсилсилаи полифонии Фирӯз Баҳор 24
прелюдия ва фуга «Нақши паранд» барои фортепиано» барои дарёфти
дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), аз рӯи ихтисоси 6D040100 –
Музиқшиносӣ (6D040101 – Санъати музикаӣ)**

**Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи
ихтисоси илмӣ.** Дар марҳалаи муосири рушди музикашиносии тоҷик
масъалаҳои омӯзиши мероси эҷодии композиторони миллӣ ва таҳқиқи
равандҳои ташаккули тафаккури касбии композиторӣ аҳамияти хоса пайдо
намудаанд. Дар ин замина омӯзиши хусусиятҳои ташаккул ва рушди
тафаккури полифонӣ дар эҷодиёти композиторони тоҷик ҳамчун яке аз
самтҳои муҳими илми музикашиносӣ, аз ҷумлаи масъалаҳои муҳими
таҳқиқоти назариявӣ ва таърихӣ музикаӣ ба ҳисоб меравад.

Диссертатсияи Убайдзода Бахтиёр Ахрорӣ таҳқиқоти илмӣ анҷомёфта
буда, ба омӯзиш ва таҳлили вижаҳои сохторӣ, драматургӣ, жанрӣ, лаҳнӣ ва
полифонии бузургсилсилаи 24 прелюдия ва фугаи «Нақши паранд» барои
фортепиано, асари композитори тоҷик Фирӯз Баҳор, бахшида шудааст. Дар
рисола масъалаҳои марбут ба ташаккули тафаккури полифонӣ дар эҷодиёти
композитор, хусусиятҳои комполитсионӣ ва драматургии асар, нақши
анъанаҳои миллӣ ва дастовардҳои музикаи касбии ҷаҳонӣ дар шаклгирии
забони музикаи муаллиф, инчунин ҷойгоҳи ин бузургсилсила дар рушди
фарҳанги музикаи Тоҷикистон мавриди баррасии ҳамаҷониба қарор
гирифтаанд.

Муҳтавои диссертатсия ба масъалаҳои муҳими таърих, назария ва
таҳлили музикаӣ иртибот дошта, барои густариши донишҳои илмӣ дар бораи
рушди санъати композиторӣ ва тафаккури полифонӣ дар музикаи тоҷик
мусоидат менамояд. Аз ин рӯ, диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмӣ

доктори фалсафа (PhD) аз рӯйи ихтисоси 6D040100 – Муסיқишиносӣ (6D040101 – Санъати муסיқӣ) ба шиносномаи ихтисоси илмӣ пурра мувофиқат менамояд.

Мубрамият ва аҳаммияти мавзуи таҳқиқот. Дар шароити кунунии рушди илми муסיқишиносӣ дар шароити соҳибистиқлолии Тоҷикистон таваҷҷуҳ ба омӯзиши равандҳои ташаккул ва таҳаввули забони касбии муסיқӣ, инчунин таҳқиқи ҷанбаҳои назариявӣю услубии эҷодӣи композиторони миллӣ беш аз пеш афзоиш ёфтааст. Аз ҷумла, омӯзиши нақш ва ҷойгоҳи тафаккури полифонӣ ҳамчун яке аз омилҳои муҳими рушди санъати композиторӣ ва нишондиҳандаи сатҳи камолоти фарҳанги муסיқӣ аҳаммияти хосса дорад. Дар ин замина таҳқиқи таҷассуми усулҳои полифонӣ дар осори композиторони тоҷик ва арзёбии саҳми онҳо дар рушди муסיқии касбии миллӣ аз ҷумлаи масъалаҳои муҳим ва мубрами муסיқишиносии муосир махсуб меёбад.

Диссертатсияи Убайдзода Бахтиёр Аҳрорӣ ба таҳлили яке аз муҳимтарин падидаҳои муסיқии касбии Тоҷикистон – бузургсилсилаи полифонии 24 прелюдия ва фуга «Нақши паранд» барои фортепианои Фирӯз Баҳор бахшида шудааст. Мубрамияти таҳқиқот, пеш аз ҳама, аз он бармеояд, ки асари мазкур дар таърихи фарҳанги муסיқии тоҷик яке аз намунаҳои нодири тафаккури полифонии муосир буда, то имрӯз аз нуқтаи назари ҳалли композитсионӣ ба таври махсус ва ҳамаҷониба мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст.

Таҳқиқи хусусиятҳои сохторӣ, драматургӣ, жанрӣ, лаҳнӣ ва полифонии ин бузургсилсила имкон медиҳад, ки равандҳои рушди мактаби композиторӣ ва муסיқишиносии тоҷик аз дидгоҳи нав арзёбӣ гарданд. Аз ин рӯ, интиҳоби мавзӯ аз ҷониби муҳаққиқ асоснок ва саривақтӣ мебошад.

Дарачаи омӯзиши мавзӯ. Муаллиф масъалаи таҳқиқшавандаро дар заминаи васеи адабиёти илмӣ ватанию хориҷӣ баррасӣ намудааст. Дар диссертатсия қорҳои олимону муסיқишиносони маъруф оид ба назарияи полифония, таърихи жанри прелюдия ва фуга, масъалаҳои драматургияи муסיқӣ ва хусусиятҳои рушди муסיқии касбии тоҷик таҳлил шудаанд.

Аз таҳлили манбаъҳо бармеояд, ки, ҳарчанд масъалаҳои ҷудогонаи эҷодӣи Фирӯз Баҳор дар мақолаҳо ва рисолаҳои илмӣ инъикос ёфта бошанд ҳам, то имрӯз бузургсилсилаи полифонии 24 прелюдия ва фугаи «Нақши паранд» ҳамчун падидаи мустақили композитсионӣ ва полифонӣ ба таври умумӣ омӯхта нашудааст.

Дар диссертатсия масъалаҳои мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд, ки то имрӯз дар муסיқишиносии тоҷик таҳқиқи кофӣ наёфтаанд. Муаллиф онҳоро бори аввал ба таври муназзам ва илмӣ таҳлил намудааст.

Тавсифи умумии диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, 13 фаслу 2 зерфасл ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Дар муқаддима мубрамиёт, дараҷаи омӯзиши мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, объекти таҳқиқ, наwgонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва амалии кор муайян карда шудаанд.

Дар боби аввали диссертатсия **«Рушди силсилаи полифонӣ дар мусиқии композитории ҷаҳон ва Тоҷикистон – заминаи ташаккули бузургсилсила»** муҳаққиқ ба масъалаҳои назариявӣ ва таърихии ташаккули жанри бузургсилсилаи полифонӣ дар мусиқии ҷаҳонӣ ва тоҷик муроҷиат намуда, заминаҳои илмӣ таҳқиқоти минбаъдaro фароҳам овардааст. Муаллиф доираи васеи сарчашмаҳои мусиқишиносиро мавриди омӯзиш қарор дода, мафҳумҳои «силсилаи хурд», «бузургсилсила», «фавқусилсила» ва «абарсилсила»-ро баррасӣ намуда, истифодаи истилоҳоти интихобкардаи худро аз нигоҳи назариявӣ асоснок кардааст (Дис., сах. 10-45).

Дар фасли аввал – **«Хусусиятҳои ташаккули жанри бузургсилсила дар асрҳои XVIII-XXI»** таҳаввули жанри бузургсилсилаи полифонӣ дар мусиқии академии асрҳои XVIII–XXI мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муҳаққиқ бо таъя ба таҳқиқоти К.В. Дискин ва дигар мусиқишиносон равандҳои асосии рушди назарияи фуга, тағйирёбии фаҳмиши ин жанр ва нақши он дар таърихи полифонияро нишон додааст. Ҳамчунин, масъалаҳои марбут ба ташаккули жанри бузургсилсила аз осори И.С. Бах то намунаҳои муосир мавриди баррасӣ қарор гирифта, хусусиятҳои муҳими жанрӣ ва тамоюлҳои асосии рушди он муайян карда шудаанд. Ҷолиби диққат аст, ки муаллиф зухури падидаҳои нав, аз ҷумла фугаи ҷазӣ ва роҳҳои воридшавии унсурҳои ҷаз ба тафаккури полифониро низ таҳлил намуда, ҷойгоҳи онҳоро дар рушди жанри бузургсилсила нишон медиҳад (Дис., сах. 10-23).

Муҳаққиқ дар натиҷаи ҷамъбасти маводи назариявӣ як қатор хусусиятҳои муҳими жанри бузургсилсиларo муайян намуда, онҳоро ҳамчун меъёрҳои таҳлили асари мавриди омӯзиш истифода мебарад. Ин равиш аз мавҷудияти заминаи устувори илмӣ ва пайдарҳамии мантиқии таҳқиқот шаҳодат медиҳад.

Дар фасли дуюми боби якум – **«Таҳаввули жанрҳои полифонӣ дар мусиқии композитории тоҷик»** муаллиф ба таҳаввули жанрҳои полифонӣ дар мусиқии композитории тоҷик таваҷҷуҳ намуда, саҳми намоёндагони наслҳои гуногуни композиторони тоҷикро дар рушди фуга, инвенсия, фугетта ва прелюдияву фуга нишон додааст. Таҳлилҳо собит менамоянд, ки композиторони тоҷик аз ибтидои ташаккули мактаби композиторӣ барои мутобиқ намудани усулҳои полифонияи академӣ ба хусусиятҳои мусиқии миллӣ кӯшиш намудаанд. Муаллиф хусусиятҳои жанрӣ, услубӣ ва

интонатсионии осори А. Ленский, А. Ҳамдамов, Ё. Сабзанов, Ш. Сайфиддинов, А. Ёдгоров, М. Ҳасанова, З. Раҳимӣ, П. Туробӣ ва дигаронро таҳлил намуда, нақши онҳоро дар ташаккули анъанаҳои полифонии миллӣ нишон медиҳад (Дис., саҳ. 24-45).

Дар маҷмӯъ, боби аввал бо фарогирии масъалаҳои назариявӣ, таърихӣ ва таҳлилӣ арзиши илмӣ баланд дошта, нишон медиҳад, ки то эҷоди бузургсилсилаи «24 прелюдия ва фуга»-и Фирӯз Баҳор дар мусиқии композиторӣ тоҷик заминаи муайяни эҷодӣ ва назариявӣ ташаккул ёфта буд. Муҳаққиқ тавонистааст робитаи анъанаҳои полифонии ҷаҳонӣ ва миллӣ, инчунин ҷойгоҳи осори Фирӯз Баҳорро дар раванди рушди жанри бузургсилсила асоснок намояд.

Дар боби дуюми диссертатсия – **«Силсилаҳои хурди навъи академӣ дар бузургсилсилаи 24 прелюдия ва фуга «Нақши паранд»:** халли композитсионӣ-драматургӣ» муҳаққиқ ба таҳлили ҳамаҷонибаи силсилаҳои хурди навъи академӣ дар таркиби бузургсилсилаи «24 прелюдия ва фуга «Нақши паранд»»-и Фирӯз Баҳор рӯ овардааст. Қобили зикр аст, ки муаллиф барои омӯзиши маводи таҳлилӣ низоми мушаххаси радабандиро пешниҳод намуда, силсилаҳои хурдро вобаста ба хусусиятҳои жанрӣ, услубӣ ва композитсионӣ-драматургии онҳо ба якҷанд гурӯҳ ҷудо кардааст. Чунин муносибати илмӣ имкон додааст, ки гуногунрангии тафаккури полифонии композитор ва серҷаҳати забони эҷодии ӯ ба таври возеҳ нишон дода шавад.

Муҳаққиқ таъкид менамояд, ки бузургсилсилаи Фирӯз Баҳор на танҳо идомаи анъанаҳои жанри классикӣ прелюдия ва фуга мебошад, балки ҳамчун падидаи мустақили эҷодӣ бо ҷаҳонбинии инфиродии композитор низ арзёбӣ мегардад. Дар ин замина масъалаҳои марбут ба таърихи офариниши асар, сабабҳои пайдоиши он, манбаъҳои ғоявию услубӣ ва хусусиятҳои сохторӣ бузургсилсила баррасӣ шудаанд (Дис., саҳ. 46-50).

Дар ҷараёни таҳлил диссертант ба сохтори композитсионӣ ва драматургии ҳар як гурӯҳи силсилаҳои хурд таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуда, хусусиятҳои фугаҳои классикӣ, ғайриклассикӣ, импровизатсионӣ, ҷазӣ, авангардӣ ва портретиро муайян кардааст. Аз таҳлилҳо бармеояд, ки Фирӯз Баҳор аз тамоми имкониятҳои шаклсозӣ ва рушди полифонӣ истифода бурда, фугаҳоро дар навъҳои гуногуни дуовоза, сеовоза, ҷаҳоровоза, панҷовоза ва ҳатто шашовоза эҷод намудааст. Муҳаққиқ бо мисолҳои мушаххас нишон медиҳад, ки композитор дар баробари риояи анъанаҳои классикӣ, ба ҷустуҷӯҳои нави шаклӣ ва услубӣ низ рӯ овардааст (Дис., саҳ. 10-45).

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар боб на танҳо сохтор, балки мазмун ва драматургияи дохилии силсилаҳои хурд низ мавриди омӯзиш қарор гирифтааст. Муаллиф ба масъалаҳои ягонагии драматургӣ, нақши

кулминатсия, хусусиятҳои рушди мавзӯӣ, истифодаи стретто, контрапункт, интермедия ва дигар воситаҳои полифонӣ диққати ҷиддӣ додааст. Дар натиҷа нишон дода мешавад, ки ҳар як силсилаи хурд дорои симои инфиродӣ буда, ҳамзамон ҳамчун ҷузъи таркибии концепсияи ягонаи бадеӣ амал мекунад.

Арзиши илмӣ боб дар он низ зоҳир мегардад, ки муҳаққиқ бори аввал силсилаҳои портретӣ бузургсилсиларо аз нигоҳи таҷассуми образҳои композиторони бузурги ҷаҳон таҳлил намудааст. Махсусан, шарҳи симоҳои И.С. Бах, Д.Д. Шостакович, А. Веберн ва О. Мессиян, инчунин таҳлили нақши сароҳанг-туғро (монограмма) дар ташаккули драматургия ва сохтори фугаҳо ҷолиби таваҷҷуҳ мебошад. Муаллиф собит менамояд, ки истифодаи монограмма дар осори Фирӯз Баҳор хусусияти тасодуфӣ надошта, ҳамчун унсурҳои муҳими маъносоз ва шаклсоз хидмат мекунад (Дис., саҳ. 88).

Дар маҷмӯъ, боби дуюм сатҳи баланди таҳлили муסיқишиносиро нишон дода, дониши амиқи муаллифро дар соҳаи назарияи фуга, полифония ва таҳлили асарҳои муסיқӣ тасдиқ менамояд. Натиҷаҳои бадастомада имкон медиҳанд, ки бузургсилсилаи «24 прелюдия ва фуга «Нақши паранд»» ҳамчун яке аз дастовардҳои назарраси полифонияи муосири тоҷик арзёбӣ гардида, навоварии композитории Фирӯз Баҳор дар заминаи анъанаҳои академӣ ва миллӣ равшан нишон дода шавад.

Боби сеюми диссертатсия таҳти унвони «Таркиботи жанрӣ ва ҳалли композитсионӣ-драматургӣ дар силсилаҳои хурди навъи миллӣ» ба таҳлили он гурӯҳи силсилаҳои хурд бахшида шудааст, ки дар онҳо унсурҳои муסיқии миллӣ ва анъанаҳои фарҳангии халқҳои гуногун нақши меҳварӣ доранд. Муҳаққиқ ин силсилаҳоро ба чор гурӯҳи асосӣ ҷудо намуда, онҳоро дар доираи фаслҳои алоҳида мавриди омӯзиш қарор додааст. Дар боб нишон дода мешавад, ки Фирӯз Баҳор тавонистааст жанри сирф академии прелюдия ва фугаро бо хусусиятҳои лаҳнӣ, интонатсионӣ, зарбӣ ва жанрии муסיқии тоҷикӣ пайваست намуда, намунаи нави тафаккури миллӣ дар жанри полифониро пешниҳод намояд (Дис., саҳ. 110).

Дар фасли якум – «Силсилаҳои хурд бар асоси муסיқии суннатии тоҷик» нақши сарчашмаҳои фолклорӣ ва анъанаҳои муסיқии суннатии тоҷик дар ташаккули сароҳанг ва драматургии силсилаҳои хурд таҳлил шудааст. Муҳаққиқ қайд менамояд, ки композитор на танҳо аз иқтибосҳои мустақими оҳангҳои мардумӣ истифода кардааст, балки хусусиятҳои жанрӣ ва зарбии онҳоро низ ба сохтори прелюдия ва фуга ворид намудааст. Аз ҷумла, дар таҳлили силсилаи *cis-moll* (№10) истифодаи суруди халқии «Гулпарӣ», зарби равона ва унсурҳои импровизатсионии муסיқии тоҷикӣ ҳамчун омилҳои муҳимми ташаккули симои бадеии асар нишон дода мешаванд. Ҳамчунин силсилаи *B-dur* (№21) ҳамчун намунаи омезиши тафаккури академӣ ва

семантикаи мусикии суннати тоҷик мавриди баррасӣ қарор гирифта, образи хуршед дар он ошкор карда мешавад (Дис., сах. 110).

Дар фасли дуюм – «Силсилаҳои хурд бо асоси мусикии халқҳои дигар» муҳаққиқ масъалаи инъикоси фарҳангҳои мусикии ғайриточикро дар эҷодиёти Фирӯз Баҳор баррасӣ мекунад. Қайд мегардад, ки композитор барои таҷассуми симоҳои композиторони машҳури ҷаҳон Комитас ва Бела Барток ба оҳангҳои мардумии миллатҳои онҳо мурочиат кардааст. Дар ин замина нишон дода мешавад, ки Фирӯз Баҳор на танҳо маводи оҳангиро иқтибос намудааст, балки хусусиятҳои жанрӣ, зарбӣ ва драматургии манбаъҳои фолклориро низ дар сохтори силсилаҳои полифонӣ нигоҳ доштааст. Хусусан, таҳлили силсилаҳои h-moll ва f-moll аз робитаи амиқи тафаккури полифонӣ бо анъанаҳои мусикии халқҳои гуногун шаҳодат медиҳад (Дис., сах. 123).

Фасли сеюм – «Силсилаҳои хурди навъи декламатсионӣ-импровизатсионӣ» ба омӯзиши силсилаҳои бахшида шудааст, ки дар онҳо усулҳои баёни озод, импровизатсионӣ ва декламатсионӣ мавқеи асосиро ишғол менамоянд. Муҳаққиқ нишон медиҳад, ки композитор дар чунин асарҳо хусусиятҳои оҳангии мусикии суннати тоҷикро бо воситаҳои муосири композиторӣ ва унсурҳои полифонии классикӣ пайваست намудааст. Дар таҳлили силсилаи E-dur (№9) истифодаи сароҳангҳои наздик ба оҳангҳои кӯҳистони тоҷик, бофти сонорӣ, техникаи кластерӣ ва шакли классикии фуга ҳамчун намунаи ҳамгироии тафаккури миллӣ ва услубҳои муосир арзёбӣ мегардад (Дис., сах. 129).

Дар фасли чаҳорум – «Силсилаҳои хурди портретӣ» масъалаи таҷассуми образҳои таърихиву фарҳангӣ дар силсилаҳои прелюдия ва фуга мавриди таҳлил қарор гирифтааст. Муҳаққиқ қайд менамояд, ки силсилаи Des-dur (№15), ки ба Ҳаким Абулқосим Фирдавсӣ бахшида шудааст, дар бузургсилсила мавқеи хос дорад. Дар ин асар композитор бо истифода аз ду шакли баён – нақлӣ дар прелюдия ва шеърӣ дар фуга симои шоир ва ҷаҳони «Шоҳнома»-ро таҷассум намудааст. Ба андешаи муҳаққиқ, мурочиати композитор ба шахсияти Фирдавсӣ аз ҷойгоҳи баланди мероси адабии тоҷик дар ташаккули тафаккури эҷодии ӯ шаҳодат медиҳад (Дис., сах. 144).

Дар маҷмӯъ, таҳлили пешниҳодшуда нишон медиҳад, ки силсилаҳои хурди навъи миллӣ дар бузургсилсилаи «Нақши паранд» на танҳо воситаи ифодаи хусусиятҳои мусикии тоҷикӣ, балки майдони ҳамгироии анъанаҳои миллӣ ва дастовардҳои мусикии академии ҷаҳонӣ мебошанд. Муҳаққиқ ба хулоса меояд, ки маҳз тавассути чунин муносибати эҷодӣ Фирӯз Баҳор тавонистааст симои миллӣ ва инфиродии худро дар жанри мураккаби полифонӣ ба таври возеҳу муассир муаррифӣ намояд (Дис., сах. 153).

Сохтори диссертатсия мантиқӣ буда, ҳамаи қисмҳои он барои ҳалли мақсад ва вазифаҳои пешгузоштаи таҳқиқот мусоидат менамоянд.

Навгонии илмӣ таҳқиқот. Навгонии илмӣ диссертатсия дар он ифода меёбад, ки бори аввал дар муносишносии тоҷик:

- бузургсилсилаи «24 прелюдия ва fugaи «Нақши паранд» ҳамчун объекти мустиқили таҳқиқоти илмӣ мавриди омӯзиши ҳамаҷанбаӣ қарор гирифтааст;
- хусусиятҳои ҳалли композитсионӣ дар сатҳи умумии силсила ва дар сатҳи асарҳои алоҳида муайян карда шудаанд;
- нақши лаҳнҳои табиӣ, унсурҳои атоналӣ ва системаи мақомии тоҷик дар ташаккули тафаккури полифонии композитор ошкор гардидааст;
- хусусиятҳои нави жанрсозӣ, аз ҷумла fuga-равона, fuga-бепарвофалак, fuga-мутақориб ва шаклҳои дигар таҳлил шудаанд;
- концепсияи драматургии умумии бузургсилсила ва нақши кулминатсионии силсилаи d-moll муайян карда шудааст.

Натиҷаҳои бадастомада саҳми арзанда дар рушди муносишносии миллӣ маҳсуб мешаванд.

Натиҷаҳои асосии илмӣ диссертатсия ва арзёбии онҳо. Яке аз муҳимтарин дастовардҳои илмӣ диссертатсия муайян намудани хусусиятҳои ҳалли композитсионӣ дар бузургсилсилаи 24 прелюдия ва fugaи «Нақши паранд» мебошад. Дар натиҷаи таҳлили ҳамаҷонибаи бузургсилсилаи полифонӣ, муаллиф ба хулосае омадааст, ки Фирӯз Баҳор дар асари мазкур шакли анъанавии бузургсилсилаи полифониро бо усулҳои нави тафаккури мустиқии асри XXI ғанӣ гардонидаст.

Муаллиф асоснок нишон медиҳад, ки хусусияти муҳимтарини ин силсила дар муносибати махсуси композитор ба масъалаи лаҳнӣ-тоналӣ зоҳир мегардад. Ҳарчанд силсила аз рӯйи анъанаи классикӣ дар 24 тоналности мажорӣ ва минорӣ сохта шудааст, вале дар асл доираи васеи системаҳои лаҳнӣ, аз ҷумла дорӣ, фригӣ, лидӣ, унсурҳои атоналӣ ва додекафонӣ, инчунин хусусиятҳои лаҳнии мустиқии суннатии тоҷикро дар бар мегирад.

Муҳаққиқ исбот менамояд, ки дар ин асар принсипи ягонагии давраи квинтой бо гуногунрангии тафаккури лаҳнӣ пайваست гардидааст. Маҳз ҳамин омил ба силсила симои хоси миллӣ ва ҳамзамон ҷаҳонӣ мебахшад. Яке аз дастовардҳои муҳими диссертатсия таҳлили амиқи хусусиятҳои зарбӣ-вазнии бузургсилсила мебошад, ки дар натиҷаи он нақши унсурҳои миллӣ ва академӣ дар ташаккули забони мустиқии асар ошкор гардидааст. Муаллиф нишон медиҳад, ки композитор баробари истифодаи усулҳои зарбии академӣ

аз намунаҳои мусиқии суннатии тоҷик, аз ҷумла уфар, равона, бепарвофалак, вазни озод ва бахрҳои арӯзӣ низ истифода кардааст. Ин падида ҳамчун яке аз нишонаҳои муҳими синтези тафаккури миллӣ ва академӣ арзёбӣ мегардад.

Дар диссертатсия инчунин хусусиятҳои жанрии бузургсилсила ба таври амиқ таҳлил шудаанд. Муаллиф ба хулосае меояд, ки Фирӯз Баҳор дар доираи як асар тавонистааст жанрҳои гуногуни мусиқии академӣ ва миллӣ, аз ҷумла скертсо, токката, вариатсия, рондо, импровизатсия, фалак ва ҳатто унсурҳои ҷазро муттаҳид намояд. Ин гуногунрангии жанрӣ аз доираи васеи ҷаҳонбинии эҷодии композитор шаҳодат медиҳад.

Диққати махсуси муҳаққиқ ба масъалаи портретсозии мусиқӣ низ қобили дастгирист. Дар таҳқиқот нишон дода мешавад, ки силсилаҳои хурди бахшидашуда ба И.С. Бах, Д. Шостакович, А. Веберн, О. Мессиян ва дигар шахсиятҳо на танҳо хусусияти эҳдоӣ доранд, балки ҳамчун таҷассумгари услубҳои таърихӣ гуногуни полифония хизмат мекунад.

Муаллиф бо далелҳои илмӣ собит менамояд, ки бузургсилсилаи мазкур дар асл як навъ энциклопедияи полифония буда, таҷрибаи таърихӣ чандин асрҳои фарҳанги мусиқиро дар шакли муосир таҷассум намудааст.

Асоснокӣ ва эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои илмӣ диссертатсия бо истифода аз усулҳои муосири таҳлили мусиқиишиносӣ, таҳлили композитсионӣ, услубишиносӣ, муқоисавӣ-таърихӣ ва таҳлили жанрӣ ба даст оварда шудаанд.

Эътимоднокии натиҷаҳо бо чанд омил таъмин мегардад: 1) истифодаи доираи васеи манбаъҳои илмӣ ватанию хориҷӣ; 2) таҳлили мустақими бузургсилсилаи полифонии 24 прелюдия ва фуга «Нақши паранд»; 3) муқоисаи натиҷаҳо бо таҷрибаи полифонияи ҷаҳонӣ; 4) истифодаи усулҳои муосири назарияи мусиқӣ ва полифонияшиносӣ. Хулосаҳои пешниҳодшуда аз таҳлили мушаххаси матни мусиқӣ бармеоянд ва аз лиҳози илмӣ асоснок мебошанд.

Арзиши назариявии таҳқиқот. Арзиши назариявӣ диссертатсия дар он ифода меёбад, ки натиҷаҳои он доираи донишхоро дар бораи рушди жанри бузургсилсилаи полифонӣ дар мусиқии тоҷик васеъ менамоянд.

Таҳқиқот ба масъалаҳои зерин саҳми назаррас мегузорад: 1) назарияи композитсия; 2) полифонияшиносӣ; 3) таърихи мусиқии тоҷик; 4) назарияи жанрҳои мусиқӣ; 5) масъалаҳои драматургияи мусиқӣ; 6) омӯзиши равандҳои синтези унсурҳои миллӣ ва академӣ. Хулосаҳои илмӣ муаллиф метавонанд ҳамчун замина барои таҳқиқоти минбаъдаи мусиқиишиносӣ хизмат намоянд.

Арзиши амалии таҳқиқот. Натиҷаҳои диссертатсия аҳамияти муҳими амалиро низ доро мебошанд. Маводи таҳқиқот метавонад дар курсҳои «Полифония», «Таҳлили асарҳои мусиқӣ», «Таърихи мусиқии тоҷик»,

«Таълими композитсия», «Таърихи пианизм», омодагии китобҳои дарсӣ ва дастурҳои таълимӣ ва фаъолияти композиторӣ истифода карда шаванд. Хулосаҳои диссертатсия барои омӯзиши минбаъдаи мероси композиторони тоҷик низ аҳамияти калон доранд.

Нашрияҳо ва апробатсияи натиҷаҳои таҳқиқот. Натиҷаҳои асосии диссертатсия дар мақолаҳои илмӣ муаллиф, аз ҷумла дар нашрияҳои тавсиянамудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд. Маводи таҳқиқот инчунин дар конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ мавриди муҳокима қарор гирифта, аз ҷониби ҷомеаи илмӣ дастгирӣ ёфтааст.

Шумора ва муҳтавои мақолаҳои интишорнамудаи диссертант нишон медиҳанд, ки натиҷаҳои илмӣ таҳқиқот марҳила ба марҳила апробатсия гардида, муҳокимаи илмиро гузаштаанд. Ин ҳолат аз дараҷаи баланди омодагии илмӣ муҳаққиқ ва эътимоднокии натиҷаҳои бадастомада шаҳодат медиҳад.

Ҳамзамон, натиҷаҳои таҳқиқот дар фаъолияти таълимӣ ва илмӣ муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ соҳаи санъат метавонанд васеъ истифода шаванд. Маводи диссертатсия барои тақмили курсҳои назариявии мусиқӣ, таҳлили асарҳои мусиқӣ ва полифония аҳамияти муҳим дорад.

Автореферати диссертатсия мазмуну мундариҷаи мухтасари кори илмиро ифода намуда, ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад. Варианти русии автореферат бо варианти тоҷикии он мувофиқати комил дошта, муҳтавои диссертатсияро пурра инъикос мекунад. Мақолаву таълифоти интишорнамудаи диссертант ба мазмуну мундариҷаи рисолаи илмӣ пурра мутобиқат мекунад. Хулосаи мухтасари кори диссертатсионӣ, ки бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ дар охири автореферат оварда шудааст, тибқи талаботи ҷорӣ Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия шуда, моҳияти илмӣ қорро ба таври фишурда инъикос менамояд.

Диссертатсия ба тартиби барасмиятдарории диссертатсия, автореферати диссертатсия ва дигар маводи илмӣ, ки бо фармоиши раиси Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 27-уми декабри соли 2024, таҳти № 493 тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад.

Мутобиқати таҳассуси илмӣ доғалаб ба дараҷаи илмӣ. Диссертатсияи Убайдзода Бахтиёр Аҳрорӣ дар мавзӯи «Ҳалли композитсионӣ дар бузургсилсилаи полифонии Фирӯз Баҳор 24 прелюдия ва фугаи «Нақши паранд» барои фортепиано» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа

(PhD) – доктор аз рӯйи ихтисоси 6D040100 – Муסיқишиносӣ (6D040101 – Санъати муסיқӣ) пурра мувофиқат мекунад.

Эродҳо ва мулоҳизаҳои чузъӣ. Бо вучуди аҳаммияти баланди илмӣ ва сатҳи хуби иҷроӣ таҳқиқот, дар диссертатсия баъзе масъалаҳои баҳсталаб ва мулоҳизаҳои чузъӣ низ ба назар мерасанд:

1) Дар боби аввал таърихи жанри бузургсилсилаи полифонӣ хеле муфасссал баррасӣ шудааст, вале таҳлили муқоисавии «Нақши паранд» бо бузургсилсилаҳои Г. Мушел, Д. Шостакович ва дигар композиторон нисбатан маҳдуд боқӣ мондааст.

2) Дар қисмати хулосаи умумии таҳқиқот натиҷаҳои асосии илмӣ ба таври муназзам ҷамъбаस्त гардидаанд. Бо вучуди ин, овардани баъзе намунаҳои кӯтоҳи нотаӣ аз прелюдияҳо ва ғуғаҳои таҳлилшуда метавонист хулосаҳои пешниҳодшударо боз ҳам аёнтар ва далелноктар намояд.

3) Ҳангоми баррасии концепсияи драматургии умумии бузургсилсила ҷадвали умумии бузургсилсила метавонист натиҷаҳоро боз ҳам аёнтар гардонад.

4) Дар диссертатсия фаъолияти эҷодӣ ва саҳми композитор Фирӯз Баҳор ба таври муфасссал таҳлил гардидааст. Бо вучуди ин, хуб мешуд, агар маълумот оид ба тарҷумаи ҳол, марҳилаҳои асосии ташаккули эҷодӣ ва омилҳои таъсиргузор ба ҷаҳонбинии ҳунарии композитор нисбатан васеътар пешниҳод мегардиданд. Ин имкон меод, ки робитаи байни шахсияти эҷодкор ва хусусиятҳои услубии асари таҳқиқшаванда боз ҳам равшантар нишон дода шавад.

Эродҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, аксаран характери маслиҳатӣ доранд ва онҳо ба ҳеҷ вачҳ арзиши назариявӣ ва амалии кори диссертатсиониро коҳиш намедиханд.

Хулосаи ниҳой. Диссертатсияи Ubайдзода Бахтиёр Аҳрорӣ дар мавзуи «**Ҳалли композитсионӣ дар бузургсилсилаи полифонии Фирӯз Баҳор 24 прелюдия ва ғуғаи «Нақши паранд» барои фортепиано**» таҳқиқоти мустақили анҷомёфтаи илмӣ, мукамал ва аз нигоҳи илмӣ арзишманд буда, ба яке аз масъалаҳои муҳимми муסיқишиносии муосири тоҷик бахшида шудааст. Муаллиф бори аввал хусусиятҳои ҳалли композитсионӣ, жанрӣ, драматургӣ, лаҳнӣ бузургсилсилаи полифонии мазкурро дар асоси таҳлили илмӣ мавриди омӯзиш қарор дода, натиҷаҳои муҳим ва аз ҷиҳати илмӣ асоснок ба даст овардааст. Таҳқиқот дорои навгонии илмӣ, аҳаммияти назариявӣ ва арзиши амалии назаррас буда, саҳми арзанда дар рушди муסיқишиносии тоҷик ва омӯзиши мероси композиторони миллӣ мегузорад. Натиҷаҳои илмӣ пешниҳодшуда бо таҳлили амиқи муסיқишиносӣ, истифодаи манбаъҳои илмӣ муътамад ва татбиқи усулҳои муосири таҳқиқот

асоснок гардидаанд. Маводи диссертатсия метавонад дар фаъолияти илмӣ, таълимӣ ва эҷодии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии соҳавӣ васеъ истифода шавад.

Диссертатсияи Убайдзода Бахтиёр Ахрорӣ ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисоси 6D040100 – Муסיқишиносӣ (6D040101 – Санъати муסיқӣ) сазовор мебошад.

Тақриз аз ҷониби доктори илмҳои филологӣ, ходими пешбари шуъбаи воситаҳои ахбори омма ва таъбу нашри Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва итилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Ҷумъазода Меҳроб Одина омода гардидааст.

Тақриз дар ҷаласаи васеи Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва итилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон (протоколи № 6, аз 16-уми июни соли 2026) тасдиқ карда шудааст.

Дар ҷаласаи васеъ иштирок доштанд: 19 нафар.

Дар овоздиҳӣ 19 нафар иштирок намуданд. Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарafdор» – 19 нафар, «муқобил» – нест, «бетараф» – нест.

Раиси ҷаласа:

номзади илмҳои таърих,
директори Пажӯҳишгоҳи
илмӣ-тадқиқотии фарҳанг
ва итилооти Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Сафарзода
Шодӣ

Некрӯз

Эксперт:

доктори илмҳои филологӣ,
ходими пешбари шуъбаи
воситаҳои ахбори омма ва таъбу
нашри Пажӯҳишгоҳи илмӣ-
тадқиқотии фарҳанг ва итилооти
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Ҷумъазода Меҳроб
Одина

Котиби илмий чаласа:

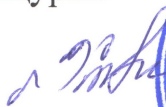
котиби илмий Пажӯҳишгоҳи
илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва
итилооти Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон

Исоев Қадриддин
Абдурауфович

**Имзоҳои Н. Ш. Аминзода, М. О.
Ҷумъазода ва Қ. А. Исоевро
тасдиқ менамоям:**

нозири кадри Пажӯҳишгоҳи илмӣ-
тадқиқотии фарҳанг ва итилооти
Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии
Тоҷикистон

Ҳоликова Мунира
Изатуллоевна

Суроғи муассисаи пешбар:

Суроға: 734018, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
шаҳри Душанбе, кӯчаи Н. Қарабоев 17.
Тел: +(992) 233-58-84, +(992) 987766491
E-mail: vfarhang98@gmail.com

« 18 » июни соли 2026